

képviselőjében.

A XIV. kerületben az örmény kisebbségi önkormányzat képviselőjében Heim Pál helyezte el a koszorút március 15-e alkalmából.

Tavaszi magyarörmény emlékkör

A mi naptárunk olyan, amilyen csak azoké lehet, akiknek kettős, majdnem-hogy hármas identitásuk van. Ezért aztán bőven akad emlékeznivalónk. Röviden szólva: teli van a múltunk, mint a hócipő.

Magyarként és erdélyiként büszkén (néha bizonyos körülmények miatt megrökönyödéssel) tekintünk március 15-re.

Örmény eredetüként keserűen és felháborodással emlékezünk április 16-án.

Magyarországi lakosként - legalábbis az idősebbek, vagy a történelemismerők esetében - emlékezetünkben ugyanakkor még nem törlődött ki nyomtalanul az egykori március 19-e, a német megszállás; sem március 21-e, a Tanácsköztársaság, de április 4-e, a felszabadulás nevű cirkusz sem. (Amely a német megszállás alól valóban felszabadulást hozott, bár nem azon a napon, nem ott és nem úgy, ahogyan azt kötelezően megünnepeltették velünk a célszerűen előhazudott dátumon.)

A népek esetében a történelem szerepe jórészt ugyanolyan, mint az egyén életében a magánjellegű emlékek. Az identitás egyik alapeleme. Aki megengedi önmagának azt a felelőtlen luxust, hogy saját múltjából nincsenek emlékei, azt csakis betegnek tarthatjuk. Kórisme: amnézia. A társadalom életében ugyanígy. (Lásd az EÖGY füzetek címlapján a Vörösmartytól kölcsönzött jelmondatot.)

Ennek részbeni „megelőzésére” szolgálnak magánéletünkben a születésnapok, névnapok, házassági, keresztelői és halálozási évfordulók. S ezek is annyifélék, ahány esemény végigzúgott az életünkön. Egy születésnap örömnappal, akárhány éves, akit ünnepelünk; de esetleg keserű gyásznap, ha az, akinek születésnapja volna, épp nemrég halt meg. Vagy egy házassági évforduló: alapjában kedves, szép napot idéz, hacsak nem kell hozzátenni, hogy „azóta elváltunk”. És így tovább, sorolhatnám.

Hasonló ez a népek, az emberiség történelméhez.

Csak persze, egy nép, népcsoport, közösség történelme sokkalta bonyolultabb, mint az egyéné.

Ugyanis, amikor a később történelemmé váló időszak „jelen” volt, akkor sokféle érdek és ellenérdek csapott össze, emberek fordultak egymással szembe, amikor aztán kezd az adott esemény „múlttá” válni, ugyanakkor mintegy önmagától, kezd egyszerűsödni is. (Példaként, még ha nem is tavaszi évfordulóról van szó: ilyen a magyar történelemben a mohácsi vész. Ahogyan 1526 óta múltak-múlnak az évek, minden belemagyarítás és politikai pártállás nélkül tudható: kozmikus méretű tragédia volt az a Magyar Királyság életében. Ma már egyértelmű. Bár a kortársak is tudták, példa erre a Brodarics-féle leírás, amely alig néhány évvel később született. Pedig amúgy az ország közhangulata akkoriban rögtön kettészakadt, és a korona hol a Zápolya-párt kezében volt, a „törökös” magyaroknál, hol pedig a Habsburg-pártiak birtokában, vagyis a későbbi „labancok”, illetve egyenest az osztrák uralkodócsalád kezén.)

Megtörténik aztán, hogy a leegyszerűsítésbe szentesítő közakarát avatkozik. Egy kicsit mindenki hozzátesz, csupa jóakarattal, amíg kialakul az adott eseményről egy többé-kevésbé kívánatos kép. Ilyen például nagy nemzeti ünnepünk, március 15-e, de erről később.

Aztán megeshet, hogy a leegyszerűsítés-másítás erőszakolt. Ez vonatkozik az említett március 21-re vagy április 4-re. Nem érdemes ezúttal több szót vesztegetni rájuk, hacsak annyit nem, hogy 1945 áprilisának elejét elfelednünk nem szabad. Mert megszűnt a német és

az általa támogatott nyilas erőszak; és jött helyette a szovjet PPS (a rosszlelkű, 7.62-es kaliberű, dobtáras „davajgitár”... vagy talán még egy fegyver emléke sem olyan egyértelmű? Ezzel a „pepesá”-val bizony sokan tettek-szolgáltak csodát 1956 októberében s lettek mártírok - igen, a pesti srácok!)

De térjünk vissza tavaszi emléknapjainkhoz: vannak változatlanul fájó emléknapok, amelyek távolodhatnak, de nem változik a súlyuk. Néha ugyan akadnak, akik szeretnék nagyon másként értelmezni az adott naphoz kötődő fájdalmakat, mégis mondhatjuk, hogy egyértelmű a fájdalom, s egyértelműen szörnyűségekre emlékeztet az adott nap.

Ilyen az örménység és az örmény származású magyarok számára április 16-a, a genocídium emléknapja.

Maradjunk hát a számunkra fontos napoknál.

Március 15-e azóta ütközőnap, amióta csak megemlékezünk róla. Tehát jóval több, mint egy évszázada. Érdemes elolvasni Babits Mihály nyolc évtizede született „Petőfi koszorúi” című versét, hogy tisztában legyünk azzal: ezt a napot minden létező politikai erő mindig igyekezett a maga szájíze szerint magyarázni.

Idén, ha igazán békésnek nem is, de megbékélőbbnek éreztem Budapest hangulatát, amikor a Budavári Örmény Önkormányzat képviselőjében letettük koszorúnkat a Dísz-téri Honvéd emlékműnél.

Jobban éreztem magam, mint egy éve. Hiszen, ha már - össznemzetileg - úgy alakítottuk március 15-e emlékét, hogy nem (az 1848-ban is létező) nézetkülönbségekre tesszük a hangsúlyt, hanem az egységesen és intelligensen fellépő nép képzetét idézzük, akkor hadd legyen mindenkinek olyan koszorúja, amelyet akar. És hadd legyen kokárdája, ha mutatni akarja.

A másik fontos évforduló - bár a nyilvánosság, a „közönség” előtt alig esett róla szó - március 19-e, a német megszállás. Az a bizonyos 1944-es nap egyrészt folytatása volt korábbi, és már akkortájt is igen kérdéses vonzásoknak és taszításoknak, másrészt kezdete a leplezetlen (bár szóvirágokkal teli), gyűlölködő, botor dúlásnak. Ráadásul 1944 március 19-én végleg elkezdődött 1945 április 4-e... a dolgok összefüggenek.

A harmadik fontos emléknap számunkra egyértelműen szomorú és vitathatatlanul keserű. Nem pontos évforduló, hiszen sokéves, évtizedes előzmények következtében folyt hosszú időn át teljes erővel Törökországban az örményirtás. Emléknap: április 16-a jelképezi az egész hosszú, rémséges időszakot. Nem, nem is „negyven napot”, mint a Musza Dag védőinél, hanem akár negyvenszer negyvenet.

A világ számos országának parlamentje elítélte már az 1915-ös törökországi eseményeket és deklarálta népirtásnak nevezte.

A történelem és a népek, kultúrák kapcsolata bonyolult szövevény. Hiszen például a törökországi örménygyilkolás tevékeny, lelkes résztvevői voltak akkoriban a kurdok. Sok örmény férfi, asszony, gyermek vére, keserve szárad kurdok lelkén. Csak hát a vak gyűlölet logikája igen rövid távú, belátás nincs benne erkölcsi, de még történelmi értelemben sem. „Visszagyűlölni” azonban keresztényietlen, embertelen dolog. Hiszen tudna-e ma bárki is tapsikolni, látván, milyen sors jutott az ország nélküli kurdoknak jutalmul? Tudna-e valaki is örülni annak, hogy „megkapták, amit megérdemeltek”? Hiszen e szerencsétlenek falvain az egyik „gazda” a harci gázait próbálta ki majd’ másfél évtizede (remélem, amire a lap megjelenik, a „próbálta” ige továbbra is múlt idejű), a másik „gazda” pedig - akinek e kurdok buzgón segítettek az örményirtásban - még a lélegzetvételt is alig-alig engedte nekik.

Mit lehet kezdeni egy népirtás emlékével, emléknapjával? Kell-e újra és újra fölemlegetni? Kell. Kell-e újra és újra emlékeztetni arra, hogy voltak s vannak olyanok, akik tömegeket képesek feltüzelné (és meg is teszik!) arra, hogy írassák ki, de legalábbis vessék meg, gyűlöljék a szomszédjukat, akivel addig csak valamelyest is békében elváltak?

Kell. „Kiért szól a harang? - Érted szól!”

Számszerűleg voltak és vannak „kisebb” és „nagyobb” népiertások. A kérdés mégsem matematikai, hanem erkölcsi. Illetlenül önmagamra hivatkozom: lapunkban már leírtam, hogy tisztességtelennek tartom, ha valaki azon vitázik, mennyi zsidót öltek meg a német haláltáborokban; mert ha egyetlen egyet, az is sok. És tisztességtelenség azt vitatni, hogy nem is annyi örmény pusztult el a genocídium idején, mint amennyit az örmények mondanak. Mert ha egyetlen egyet öltek meg, az is sok.

Torquemada, a hírhedt spanyolországi dominikánus, a főinkvizítor körülbelül háromezer boszorkányt égetett meg, férfiakat, nőket. Ezeknek többnyire két közös jellemzőjük volt: egyrészt keresztény hitre áttért muzulmánok voltak, másrészt valamelyes vagyonkájuk volt. De a feljelentő, valamint a bíró - ha bebizonyosodott a boszorkányság vádja - osztozott a megégetett eretnek, boszorkány vagyonán. Arról pedig ügyesen gondoskodtak, hogy az a bizonyos boszorkányság, vagy eretnekség bebizonyosodjék.

Sok-e az a háromezer vagy kevés? Egy bizonyos: a legyilkolt örményeknek valamicskével több vagyonuk volt, mint a gyilkoló, pogromot rendező törököknek és kurdoknak.

Gyakran hallom - többnyire magánbeszélgetésekben - hogy az örmények vagy a zsidók „maguk idézték elő a bajt, mert kapzsi kereskedők, uzorások voltak”. Hát... mit mondjak? A Torquemada boszorkányai és eretnekjei sem voltak éppen koldusok... (Érdekes, hogy keresztényinek mondott erkölcsünk ebben az egy vonatkozásban milyen nagy indulattal kardoskodik a szegénység mellett: más ügyekben nem szoktuk felhozni vádként a vagyonosságot...)

De hagyjuk. Inkább gondoljunk arra, hogy milyen szerencsékük volt ősainknek, akik Erdélyben telepedtek meg - a mi szerencsénkre. Mert bizonyára dühöngött és átkozódott a székely, ha már nagyon sok pénzzel tartozott az örménynek, aki a pálinkát mérte. Sőt: bizonyosan gyűlölte is „a rohadt uzorást”. Pogromra mégsem került sor. Nem csak a történelemből tudjuk, hogy Erdélyben a betelepült örmények nem szenvedtek el pogromot a helyi lakosságtól: tudjuk, tudhatjuk abból is, hogy mi, erdélyi örmény gyökerűek örménymagyaroként itt vagyunk, büszkén kettős (talán hármassal) kötődésünkre. Ha viszont pogromokkal volna teljes a múltunk Szamosújvár, Csíkszépvíz vagy Gyergyószentmiklós tájain, akkor bizonyára keserűség lakozna bennünk, esetleg gyűlölet. Ettől pedig megkímélt bennünket az Úr. Tessék belegondolni, milyen nagy ajándék ez!

Ilyen gondolatokkal telve gyűjtök gyertyát április 16-án, 1915 áldozataira emlékezve.

dcs

Örményekre emlékezve

(Első rész)

Nem vagyok örmény, de itt Székelyföldön sok jó ismerősöm, barátom van köztük. Számunkra, akik itt élünk, mindez természetes, magától értetődő. Eszünk ágában sincs megkérdőjelezni több évszázados ittlétük jogosultságát, mint ahogy Trianon óta teszi azt velünk székelyekkel és erdélyi magyarokkal a mindenkori hatalom. Barátaink, rokonaink lettek, igazi sorstársak örömben, bánatban.

És ahogy végigpásztázom életem ötvennyolc esztendejét, csak szép történeésekről beszélhetek.

Az első igazi örmény számomra Czárán Margit matematika tanárnőm és osztályfőnököm volt 1955-57 között Gyergyóremetén, az V-VII. osztályban. Alacsony, gömbölyded, élénk asszony. Sokat cigarettázott és sötét haját kontyba tűzve viselte. Arcának legszebb díszje gyönyörű, barna szeme volt. Lánya, Éva szintén feketehajú, de olyan türkizkék szemmel, amilyent azóta sem láttam. Úgy tudom, Budapesten telepedett le. Margit néni jó barátnője volt nagynénémnek, a remetei iskola román szakos tanárnőjének. Így sokszor hozott nekünk dalauzit, vagy apró kúpocskákban megszáritott churutot, amivel ízletes húslevest főztünk.